

„Umorul este o resursă a textului care caută efectul. Iar dacă nu îl obține, se deschide un gol; un gol jalnic, ca atunci când cineva spune o glumă și nimeni nu râde” scrie CÉSAR AIRA, prozator, traducător și eseist argentinian. S-a născut în 1949 la Coronel Pringles, în provincia Buenos Aires. E unul dintre cei mai prolifici prozatori argentinieni contemporani, opera sa cuprinde peste treizeci de romane, eseuri și nuvele, traduse în mai multe țări europene. Predă cursuri de poezie modernă la universități din Argentina, e o apariție constantă în presa de limbă spaniolă. În Spania, a obținut un succes deosebit cu nuvela *Cómo me hice monja* (*Cum am devenit călugăriță*). E apreciat de critica literară pentru talentul inovator, pentru aerul de noutate pe care îl are fiecare scriere a lui. E socotit „un pictor al cotidianului modern”, mereu surprinzător și exotic, al Americii Latine.

SCRIERI: *Ema, la cautiva*, 1981; *La luz argentina*, 1983; *Canto castrato*, 1984; *El bautismo*, 1991; *Copi*, 1991; *La liebre*, 1991; *El llanto*, 1992; *La prueba*, 1992; *El volante*, 1992; *Madre e hijo*, 1993; *La costurera y el viento*, 1994; *La Abeja*, 1996; *El mensajero*, 1996; *La serpiente*, 1997; *Taxol: precedido de Duchamp en México y La broma*, 1997; *Alejandra Pizarnik*, 1998; *El Sueño*, 1998; *La trompeta de mimbres*, 1998; *Un sueño realizado*, 2001; *Las tres fechas*, 2001; *La villa*, 2001; *Varamo*, 2002; *El tilo*, 2003; *El todo que surca la nada*, 2003; *Yo era una chica moderna*, 2004; *Yo era una niña de siete años*, 2005. În curs de apariție în colecția *Cartea de pe noptieră: Embalse* (Barajul), 1992.

CORNELIA RĂDULESCU a mai tradus pentru Editura HUMANITAS (selectiv): *Don Juanii care ne conduc* de Patrick Girard (2000); *Instinctul lui Ines* (2002) și *Constancia* (2006) de Carlos Fuentes; *Fiica norocului* (2002), *Portret în sepia* (2003) și *Casa spiritelor* (2004) de Isabel Allende, *Dubla flacăra* de Octavio Paz (2003), *Soldații de la Salamina* de Javier Cercas (2003); *Isprăvile și necazurile gabierului Maqroll* de Alvaro Mutis (2004); *Amicii crimei perfecte* de Andrés Trapiello (2004).

CÉSAR AIRA

VARAMO

Traducere din spaniolă de
CORNELIA RĂDULESCU

HUMANITAS
BUCUREȘTI

Colecție îngrijită de
IOANA PÂRVULESCU

Coperta colecției

IOANA DRAGOMIRESCU MARDARE

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
AIRA, CÉSAR

Varamo / César Aira; trad. din spaniolă
de Cornelia Rădulescu. – București: Humanitas, 2006
ISBN (10) 973-50-1360-6; ISBN (13) 978-973-50-1360-8

I. Rădulescu, Cornelia (trad.)

821.134.2-31=135.1

CÉSAR AIRA

VARAMO

© César Aira, 2002

Romanian edition published by arrangement with
Literarische Agentur Michael Gaeb through Agentia
Literara SUN

© HUMANITAS, 2006, pentru prezenta versiune
românească

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021/317 18 19, fax 021/317 18 24

www.humanitas.ro

Comenzi CARTE PRIN POȘTĂ: tel. 021/311 23 30,

fax 021/313 50 35, C.P.C.E. – CP 14, București

e-mail: cpp@humanitas.ro

www.librariilehumanitas.ro

Într-o zi a anului 1923, în orașul Colón (Panama), un copist de categoria a treia ieșea de la Ministerul unde era angajat, după ce-și terminase ziua de lucru și trecuse pe la casierie să-și ia salariul, căci era ultima zi lucrătoare din lună. În răstimpul scurs între acest moment și dimineața zilei următoare, adică zece sau douăsprezece ore mai târziu, a scris un lung poem, de la hotărârea de a-l compune și până la punctul final, fără adăugiri sau modificări. Ca să închidem acest interval, trebuie spus că niciodată în jumătatea de secol de când era pe lume nu scrisese nici măcar un singur vers și nu avusese vreun motiv pentru a o face; și nici n-a mai făcut-o după aceea. Fusese un fel de vârtej care intervenise în timp și în biografia sa, fără antecedente și fără consecințe. Inspirația venea chiar din acțiunea acelei zile, și viceversa, una o alimenta pe cealaltă, consumându-se reciproc, fără rest. Chiar și așa, ar

fi rămas un simplu episod privat și secret dacă protagonistul n-ar fi fost Varamo, iar poemul rezultat — elogiata capodoperă a poeziei moderne din America Centrală, *Cântul Copilului Neprihănit*.

Obârșie și desăvârșire a celei mai îndrăznețe avangarde experimentaliste lingvistice, enigmaticul poem (publicat sub formă de carte câteva zile mai târziu, ca pentru a completa mitul apariției neașteptate care l-a urmărit de atunci încolo) a fost calificat frecvent drept miracol inexplicabil, din cauza dificultăților de neînvinș de care s-au izbit criticii și istoricii literari în încercarea de a-l încadra într-un context.

Dar pe lumea asta totul are o explicație. Dacă vrem s-o găsim în cazul de față, trebuie să ne gândim că, așa cum povestea asta are un final (textul poemului), tot așa are și un început, la fel de simetric precum efectul față de cauză (sau invers). Începutul a fost, cum am spus, momentul în care Varamo, terminându-și lucrul la birou, a trecut pe la casierie să-și încaseze salariul. Iar ceea ce a devenit un început, deocamdată unul fără formă și fără nume, al acestei acțiuni banale, a fost că de data asta a fost plătit cu două bancnote false. (Era

vorba de o sumă de două sute de pesos; i-au dat două hârtii de o sută.)

Scopul acestei relatări este de a prezenta în desfășurarea ei naturală seria completă de întâmplări care au mers dintr-una în alta, din clipa în care a luat bancnotele până în momentul în care poemul a fost gata. Cele două extreme aveau în comun faptul că îi erau la fel de străine. Niciodată nu ținuse în mână și nici nu văzuse o bancnotă falsă; își putea imagina perfect ce era un fals, dar niciodată nu avusese în preajmă ceva care să-l facă să creadă că ar putea fi real. Tot așa, niciodată nu scrisese poezii, nici nu citise, nici nu luase în seamă existența acestui gen literar sau a altuia. Numai că dacă s-a petrecut una, s-a petrecut și cealaltă, iar între ele s-a desfășurat un lanț perfect justificat de cauze și efecte. Ceea ce nu avea o justificare era începutul, ca și sfârșitul de altfel, iar acest arbitrar radical a învăluit seria și a izolat-o, înlănțuindu-i cauzalitățile interne cu o logică de fier. Pe de altă parte, caracterul eterogen al extremelor (ce legătură poate fi între două bancnote false și o capodoperă literară?) a dus la proliferarea incontrolabilă a pașilor intermediari. Plină de

sens atunci, dar amenințată din interior de infinitul însuși.

A părăsit Ministerul copleșit de grijă. Observase că biletele erau false în chiar clipa în care casierul i le întinsese, cu mișcări mecanice repetate de mii de ori; dar nu apucase să spună nimic și continua să fie perplex. Ce să facă cu banii ăștia, la care se limita puterea sa de cumpărare, nu prea mare, pe o lună întreagă? Mentalitatea de birocrat îl împiedicase să reacționeze pe loc, înainte de a atinge bancnotele, iar acum că le avea în buzunar era deja prea târziu. Intuise că ilegalitatea acelor bancnote implica un ordin de tăcere și discreție. Ca aproape toți funcționarii publici, nu făcea nimic special pentru a-și câștiga salariul, pe care el însuși îl considera un fel de pomană, așa că instinctiv a lăsat capul în jos, a acceptat, a tăcut. Oricum, era o sumă de mizerie, o adevărată pomană a statului față de privilegiații cetățeni din clasa mijlocie care nu erau în stare să facă ceva productiv. Sigur că acum statutul său se putea schimba, fără a părăsi sfera bugetului național: dacă era prins schimbând bani falși aveau să-l bage la închisoare. Pur și simplu, habar n-avea ce să facă și abia de avea putere să meargă: cele

câteva sute de metri pe care-i avea de parcurs până acasă i se păreau cât ocolul lumii. Ce să facă, ce să facă? Nu-i trecea nimic prin minte. Situația era mult prea ciudată. Până atunci, în Panama nu se știuse de vreo falsificare de bani. În plus, ritmul emisiunilor monetare era foarte lent în condițiile economice molcome ale țării. Dar, dacă era o chestiune de ultimă oră, cum de nimerise tocmai peste el, chiar acum și cu toate consecințele? Asta nu se putea explica decât printr-o reactivare a unei situații arhetipale, pe care chiar și cineva atât de puțin trecut prin viață ca acest conțopist o avea înscrisă în străfundul minții. Ceea ce era o explicație pentru deznădejdea cu care se întreba: dintre toți oamenii, de ce tocmai eu?

Indiferent cum ar fi stat lucrurile, în toată încremenirea asta continuase să facă pași și acum era în stradă. În fața Palatului Ministerial din care ieșise se întindea piața, centrul vital al orașului. La ceasul acela ultimele raze ale soarelui după-amiezii înflăcărau vârfurile palmierilor, iar dedesubt, la umbra binecuvântat răcoroasă, mișuna mulțimea în mișcare. Din clădirile publice ce înconjurau piața ieșeau în valuri funcționarii care se răspândeau în toate

direcțiile, perechile își dădeau întâlnire, liceenii zgomotoși mergeau de colo-colo, bătrânii ieșeau la aer, copiii se grăbeau să-și termine joaca înainte de a se duce acasă. Și el trebuia să traverseze piața, dar mai întâi trebuia să treacă strada, cu precauție: la ora aceea șoferii ștabilor de la ministere își porneau motoarele mașinilor și făceau tot felul de manevre pentru a le poziționa cât mai comod pentru patronii lor. Zgomotul era asurzitor și se suprapunea peste zumzetul multiplu al sutelor de glasuri și chemări, bașca ciripitul păsărilor din copaci, care la ceasul ăsta era în toi. Peste toate astea, la un moment dat s-a adăugat un sunet ascuțit și susținut — Varamo l-a recunoscut fără a trebui să-l analizeze — care l-a făcut să privească în partea opusă a pieței. Într-adevăr, din capătul bulevardului central a văzut că începuse ceremonia de seară a coborârii drapelului. Chiar în fața Palatului Ministerial, la jumătatea pieței, se găsea Ministerul Afacerilor Interne, de pe porțile căruia în fiecare zi la orele cinci punct ieșea o formație de cadeți care proceda la coborârea drapelului pe care îl ridicaseră, într-o ceremonie perfect identică, dar inversă, la prima oră a dimineții. În ambele ocazii,

drumul lent ascendent sau descendent al steagului era însoțit de o notă susținută a goarnei care acum domina toată gălăgia. Sunetul ascuțit al acestei note devenea intim și apropiat, ceva independent de soldăteii care de la distanță păreau niște miniaturi, asta și din cauza culorii tipătoare a uniformelor, a înțepenelii metalice a poziției de „drepti” care îi dezumaniza și a ținutei lor impecabile, până la firul de păr, în mare contrast cu exuberanța tropicală a ambianței generale.

În timp ce traversa strada, extrem de atent la mașinile care se deplasau lent în toate direcțiile, una a dat înapoi, apoi a avansat și a mers aproape pe lângă el, de parcă ar fi vrut să-l intercepteze. Era o Hispano-Suiza din cele importate cu mulți ani în urmă de francezi, o hardughie enormă de opt metri lungime, care tușea și claxona și părea că are ceva cu el. În tensiunea nervoasă în care se găsea, a tresărit speriat, de parcă monstrul mecanic l-ar fi luat prin surprindere. Dar când s-a hotărât să-i dea ocol, să se distanțeze și să ajungă în fine pe trotuar, chiar alergând dacă era nevoie (drept care își pregătea forțele pentru fugă), ajungând pe partea șoferului a văzut că omul îi striga ceva. A

înghețat. I se adresa lui, iar mișcările ciudate ale automobilului trebuie că avuseseră menirea de a-l face să ajungă în dreptul lui; și el însuși le făcuse și mai inexplicabile încercând să meargă mai departe. L-a salutat pe șofer cu un zâmbet nervos, dar chiar în clipa în care-l recunoștea l-au asaltat alte motive de alarmă. Șoferii ministeriali erau o breaslă de pariori care creditau pariurile făcute de funcționari ca el. Iar Varamo suferea de o amnezie serioasă în ce privește datoriile de la joc, încât nu era de mirare că i se reaminteau când se aștepta mai puțin. Asta trebuia să fie, tipii ăștia sigur știau că azi era zi de leafă și avea bani în buzunar. Numai că... Totuși, nu: când în sfârșit a priceput ce-i spunea omul, a constatat că era exact contrariul. Avea să-i plătească câștigul dintr-un pariu; nu al lui, ci al maică-sii, jucătoare înverșunată ce nu pierdea nici o ocazie să „facă” numerele visate sau calculate, zi de zi, când venea în piață după cumpărături sau să trăncăneasă cu prietenele ei. De data asta câștigase ceva și pariorul voia să-i trimită banii prin fiul ei; era cam neobișnuit să folosești un intermediar, dar însăși anomalia jocului clandestin impunea asemenea urgențe pentru plata datoriilor, încasarea banilor,

lichidarea socotelilor și pentru a o lua de la început. Prea ușurat ca să mai protesteze, Varamo a întins mâna și a luat ce-i dădea șoferul, care era propriul lui furnizor de capital.

De-abia atunci automobilul greoi și-a încetat manevrele înainte-înapoi, iar el a putut ajunge pe trotuar. Abia acolo, s-a uitat la ce ținuse strâns în mână și a văzut că într-o foaie de caiet împăturită în două era o bancnotă decolorată de un peso, atât de uzată și de veche că nici măcar nu mai putea fi mototolită. Pe foaie, pariorul notase jocul câștigător, urmat de combinațiile necâștigătoare, plus bilanțul de pierderi și câștiguri. Varamo era obișnuit să facă pe curierul maică-sii pentru astfel de treburi, așa că nu s-a mai ostenit să se uite atent la cifre și a băgat totul în buzunar. Era, totuși, un document interesant, care l-ar fi lăsat perplex pe un observator neinițiat. De exemplu, pe hârtie nu figura nici o cifră, cu toate că nu de altceva era vorba. Din prudență, tipii ăștia recurgeau la un cod, fiecare cifră era reprezentată printr-un cuvânt. Hârtia avea aspectul inocent al unei scrisori, incoerentă ca sens și scrisă cu litere neîndemânatic de tipar; semi-analfabeți, șoferii făcuseră rost de o listă